

ZMENY V ORGANIZÁCIÍ A ČINNOSTI ČESKOSLOVENSKEJ PROKURATÚRY V ROKOCH 1948 - 1989¹

CHANGES IN ORGANIZATION AND ACTIVITY OF CZECHOSLOVAK PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE BETWEEN 1948 - 1989

Martin Skaloš

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Príspevok podáva prehľad historického vývoja prokuratúry na našom území (t.j. v bývalom Československu) od roku 1948 až do roku 1989. Zaoberá sa právnou úpravou, vývojom, organizáciou a úlohami prokuratúry. V príspevku sú analyzované jednotlivé časové obdobia prokuratúry, predchádzajúce zmene politického režimu v roku 1948, ako aj nasledovné obdobia, typické pre novú politickú garnitúru, spojenú so socialistickým vývojom práva.

ABSTRACT

The article gives an overview of the historical development of the Prosecutor's Office on our territory (i.e. in the former Czechoslovakia) since 1948 until 1989. It deals with the legislation, development and tasks of the Public Prosecutor's Office. The article analyzes individual time periods of the Prosecutor's Office, prior to the change of political regime in 1948, through following periods typical for a new political structure jointed with socialistic development of law.

I. ÚVOD

Úrad verejnej žaloby mal na našom území rôzne názvy. Po vzniku samostatného československého štátu bol pomenovaný ako štátne zastupiteľstvo a od roku 1948 bol tento úrad premenovaný na prokuratúru.

Rozsah oprávnení, ktorými tieto úrady disponovali, sa v priebehu vývoja menil. K podstatnému rozšíreniu oprávnení došlo v roku 1948 na základe zákona o zľudovení súdnictva. Tak bola začatá etapa vývoja prokuratúry na našom území po vzore Sovietskeho zväzu. Nová sústava úradov verejnej žaloby začala byť inštitucionalizovaná bez ministra spravodlivosti, ktorý dovtedy stál na čele sústavy. Postavenie generálneho prokurátora bolo do roku 1948 obmedzené iba na niekoľko málo oprávnení. Začal nadobúdať na význame a na čelo prokuratúry sa postavil v roku 1952. Stalo sa tak na základe zákona o prokuratúre. Išlo však o nepostačujúcu právnu úpravu, ktorá bola nahradená novým zákonom v roku 1956. Komplexná právna úprava prokuratúry bola vykonaná zákonom č. 60/1965 Zb. a zákonom č. 20/1970 Zb.

¹ Tento príspevok je výsledkom riešenia grantového vedeckého projektu KEGA č. 003TTU-4/2012 s názvom „Formácia podnikateľských schopností študentov spojená s reformnou optimalizáciou výučby dejín štátu, prameňov práva a právnych inštitútov.“

Prokuratúra nielen stíhala trestné činy podľa trestného zákona či zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ale na rozdiel od štátneho zastupiteľstva vykonávala tzv. všeobecný dozor. Prokurátori disponovali mnohými oprávneniami. Tým bola činnosť prokuratúry širšia, než tomu bolo pri štátnom zastupiteľstve. Práve vďaka tomu existencia a činnosť prokuratúry bola účinnou pri ochrane záujmov štátu. Sama previazanosť s politickým aparátom bola na škodu účinnému prostriedku, akým prokuratúra nepochybne bola.

II. ČINNOSŤ A ZMENY PROKURATÚRY PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

V roku 1918 bol vydaný zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu, ktorý ponechal všetky dovtedajšie zemské a ríšske zákony platné na území Rakúsko-Uhorska dočasne v platnosti a ustanovil, že všetky úrady dočasne úradujú a konajú podľa doterajších platných zákonov a nariadení. Po úpravách vykonaných zákonom č. 201/1928 Zb. z. a n. fungovali v predmníchovskej republike tieto orgány žaloby: Generálna prokuratúra, zriadená pri Najvyššom súde, vrchné štátne zastupiteľstvá, zriadené pri vrchných súdoch a štátne zastupiteľstvá, zriadené pri krajských súdoch.

Organizácia a činnosť súdov a úradov verejnej žaloby boli po oslobodení Československa obnovené v rovnakom rozsahu a usporiadaní, v akom boli pred okupáciou. Stalo sa tak dekrétom prezidenta republiky z 19.9.1945 č.79/1945 Sb. a výnosom ministerstva spravodlivosti z 9.10.1945 č. 16623, č. 3/1945 m. v.

Už dňom 5.5.1945 boli vylúčené z používania všetky predpisy trestného a procesného práva z obdobia neslobody, t.j. od 30.9.1938 do 4.5.1945.² Podľa dekrétu prezidenta republiky o obnovení právneho poriadku z 3.8.1944³ bolo možné meniť tie rozhodnutia súdov, ktoré boli vydané v rámci právnych predpisov odporujúcich zásadám československej ústavy. Návrhy v tomto smere podával verejný žalobca a to aj v prospech odsúdeného. Povinnosťou štátneho zastupiteľstva bolo tiež vykonať patričné zmeny v registri trestov.

Oproti vojnovému obdobiu sa obmedzila činnosť štátneho zastupiteľstva v oblasti práva rodinného. Výnosom ministerstva spravodlivosti č. 8/1946 m. v. zanikla ich žalobná legitimácia pri určovaní rodného pôvodu nemanželských detí alebo pri sporoch o zapretie manželského pôvodu dieťaťa. Pripadla im naopak dôležitá činnosť v súvislosti so stíhaním a potrestaním trestných činov z obdobia okupácie. Stalo sa tak na základe dekrétu prezidenta republiky z 19.6.1945 (č. 16/1945 Sb.) o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomocníkov a o mimoriadnych ľudových súdoch.

Pri mimoriadnych ľudových súdoch boli ustanovovaní verejní žalobcovia z úradníkov štátneho zastupiteľstva na určité obdobie, prípad alebo činnosť. Boli menovaní ministerstvom spravodlivosti alebo vládou. Konanie prebiehalo ako pred stannými súdmi, zmätočná sťažnosť bola prípustná, odklad trestu smrti mohol však povoliť, zo závažných dôvodov a na krátky čas, národný prokurátor. Neukončené veci pri ľudových súdoch, ktoré fungovali do 4.5.1947, boli odovzdané úradom verejnej žaloby pri riadnych súdoch.

Dekrétom z 19.6.1945 (č. 17/1945 Sb.) bol zriadený Národný súd ako súd trestný, pri ktorom vystupoval ako ochranca štátneho záujmu národný prokurátor. Bol podriadený ministrovi spravodlivosti. Prokurátora i jeho námestníkov menovala vláda republiky.

Vo vnútornej štruktúre úradu verejnej žaloby sa mnoho nezmenilo. Zákonom z 18.7.1946 (č. 166/1946 Zb.) bol doplnený trestný poriadok č. 119/1873 r. z. a precizované právo

² Vyhláška ministerstva vnútra z 27. 7. 1945 č. 30/1945 Zb.

³ Dekrétom prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. vestníka čs. o obnovení právneho poriadku bola zabezpečená právna kontinuita s prvou republikou a boli zrušené všetky právne predpisy vydané po mníchovskom diktáte. Zároveň nariadením Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Sb. n. SNR bolo ustanovené, že všetky zákony a nariadenia zostávajú v platnosti, pokiaľ neodporujú republikánsko-demokratickému duchu.

verejného žalobcu upustiť od žaloby v určitých prípadoch pri odsunutí alebo opustení republiky. Zákonom č. 232/1946 Zb. bola obnovená právomoc verejného žalobcu pri porotných súdoch, ktoré za okupácie nefungovali. Pri týchto súdoch sa úradník štátneho zastupiteľstva nesmel stať členom poroty.

V priebehu rokov 1946-1947 došlo k čiastkovým zmenám v rozmiestnení okresných súdov vzhľadom na ich navrátenie do pohraničných oblastí. Podľa dekrétu prezidenta republiky č. 9/1945 Sb. doterajšie vrchné štátne zastupiteľstvo bolo premenované na zemské štátne zastupiteľstvo. Nové formálne názvy dostali vedúci úradníci verejnej žaloby.

Námestníci generálneho prokurátora dostali titul generálni štátni zástupcovia, prednosta zemského štátneho zastupiteľstva dostal titul zemský prokurátor a jeho námestníci titul viceprokurátor. Ostatní úradníci sa nazývali zemskí štátni zástupcovia. V tomto stave zotrval orgán štátneho zastupiteľstva až do prevratu v roku 1948.

Pokiaľ ide o organizáciu a pôsobnosť orgánov verejnej žaloby na Slovensku, zostala na základe nariadenia SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR v platnosti právna úprava, ktorá bola vykonaná za tzv. Slovenského štátu zák. č. 112 a 113/1942 Sl. z. Niektoré zmeny však boli vykonané v jej organizácii, a to nariadením predsedníctva SNR č. 3/1945 Sb.n. SNR o organizácii súdov a organizácii verejnej žaloby na vrátenom území Slovenska.⁴

Podľa tejto právnej úpravy funkcie zastupovania záujmov štátu v súdnom konaní na Slovensku plnili štátne zastupiteľstvá, pôsobiace pri jednotlivých stupňoch riadnych súdov. Výnimku tvoril prvostupňový okresný súd, kde funkciu ochrany záujmov štátu vykonával advokát. Organizácia štátnych zastupiteľstiev tak bola trojstupňová: štátne zastupiteľstvo pôsobilo v sídle každého krajského súdu, hlavné štátne zastupiteľstvo pôsobilo v sídle hlavných súdov v Bratislave a v Prešove (po zmene v Košiciach) a centrálné štátne zastupiteľstvo v sídle Najvyššieho súdu v Bratislave.⁵ Najvyšším úradom, majúcim všeobecný dozor nad súdmi i orgánmi verejnej obžaloby, bolo ministerstvo pravosúdia.

Po celú dobu pôsobenia štátneho zastupiteľstva bolo jeho hlavnou úlohou zastupovanie obžaloby v konaní pred trestným súdom. Štátne zastupiteľstvo nemalo v žiadnom štádiu konania voči obvinenému mocenské postavenie. Aj voči súdu vystupoval štátny zástupca ako strážca zákona. Toto jeho postavenie sa prejavovalo v tom, že štátny zástupca mal povinnosť prihliadať aj na okolnosti svedčiace v prospech obvineného, mal právo podávať v jeho prospech odvolanie, a mal niektoré ďalšie práva, ktoré obvinenému neprislúchali. Úrady verejnej žaloby boli spolu so súdmi zahrnuté do sústavy justičných orgánov. Prokurátori boli podriadení zemským (vrchným) prokurátorom, ktorí boli priamo podriadení ministrom spravodlivosti a podliehali jeho všeobecnému dozoru. Ministrom spravodlivosti bol priamo podriadený aj generálny prokurátor.

Dekrétom prezidenta republiky č. 119/1945 Sb. zavedená prechodná úprava vojenského trestného poriadku zjednodušila nielen organizáciu vojenských súdov, ale tiež na ňu nadväzujúcu sústavu verejných žalobcov: pri vojenských súdoch I. stolice bol činný ako žalobca vojenský prokurátor, pri Najvyššom vojenskom súde bol žalobcom generálny vojenský prokurátor. Pri poľných súdoch pôsobili poľní prokurátori a vrchní poľní prokurátori.

Z postavenia a úloh orgánov verejnej žaloby v období 1945-1948 je zrejmé, že netvorili samostatnú sústavu. Boli centrálné organizovaným nástrojom ministra spravodlivosti (vo

⁴ VLČEK, E.: Vývoj prokuratury v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 385-386.

⁵ Podľa čl. II. vládneho nariadenia č. 49/1939 Sl. z. zo dňa 4. apríla 1939, vlády Slovenského štátu o zriadení Slovenského najvyššieho súdu, bolo pri Slovenskom najvyššom súde zriadené služobné miesto generálneho prokurátora a jemu pridelený námestník, ktorí boli podriadení priamo ministrom pravosúdia.

vojenských veciach ministra národnej obrany), t.j. člena vlády, ako najvyššieho exekutívneho orgánu.⁶

III. ZMENY PRÁVNEJ ÚPRAVY PROKURATÚRY V ROKU 1948

Bezprostredne po februári 1948 bola spracovaná koncepcia výstavby prokuratúry tzv. leninského typu. Jej ústavnoprávne vyjadrenie bolo už začlenené do Ústavy 9. mája. Avšak k jej zákonnému prijatiu došlo až neskôr, lebo v roku 1948 neboli pre ňu dané potrebné podmienky. Jednak nová vládna sila musela vychovať nových a sebe oddaných sudcov a prokurátorov, jednak muselo byť vytvorené nové justičné zákonodarstvo, vybudované podľa sovietskeho vzoru. K splneniu tejto úlohy prispela tzv. právnická dvojročnica, v závere ktorej bolo schválených mnoho zákonov, medzi inými nový trestný zákon a trestný poriadok. Na ďalší vývoj inštitútu štátneho zastupiteľstva malo vplyv vydanie zákona č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdництва. Jednotlivé zložky štátneho zastupiteľstva sa začali označovať spoločným názvom prokuratúra. Jej členenie bolo rovnaké s členením súdov. Pri okresných súdoch boli zriadené okresné prokuratúry, riadené krajskými prokuratúrami pri krajských súdoch. Na čele celej sústavy stál generálny prokurátor. Tým odpadli vrchné (zemské) štátne zastupiteľstvá, ktorých personál bol rozdelený medzi okresné a krajské prokuratúry. Zanikla tiež funkcia splnomocnencov pri okresných súdoch.

V prípade prokuratúry zmeny sledovali sovietske vzory. Podľa dobovej literatúry činnosť sovietskej prokuratúry bola širšia než činnosť prokuratúry vo väčšine buržoázných štátov. Preto sa prokurátorovi musela dať možnosť zasahovať ako do trestného konania, tak aj do občianskoprávneho konania. Nakoľko aj v administratívne mohlo dôjsť k porušeniu zákonnosti na úkor štátu i občanov, mali aj tu zásahy prokuratúry svoje oprávnenie. Tak došlo k podstatnej zmene chápania úloh prokuratúry oproti chápaniu štátneho zastupiteľstva a Generálnej prokuratúry v medzivojnovnej republike, kde charakteristickým rysom právnej úpravy bolo obmedzenie sféry ich pôsobnosti takmer výlučne na trestné veci, v ktorých štátni zástupcovia vystupovali prevažne ako orgány trestného stíhania. Štátny zástupca mal rozhodujúci vplyv na trestné veci už v štádiu stopovania alebo vyšetrovania a rozhodoval aj o podaní obžaloby, ktorú zastupoval v konaní pred súdom. Aj funkcia dozoru nad zákonnosťou, vykonávaná Generálnou prokuratúrou, bola obmedzená na trestné súdnictvo.⁷

Zákonom z 28.12.1948 č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii súdnych orgánov, ktorá sa mala kryť s novou organizáciou ľudovej správy, bolo určené, že sídla krajských súdov a prokuratúr budú sídlami krajských národných výborov. Ako samostatná zložka bola zriadená na základe zákona č. 232/1948 Zb. o štátnom súde štátna prokuratúra pri štátnom súde na čele so štátnym prokurátorom. Úlohou tohto orgánu bolo dohliadať na postih trestných činov podľa zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Ministerstvu spravodlivosti boli priamo podriadení krajskí prokurátori, štátny prokurátor i generálny prokurátor pri Najvyššom súde, preloženom z Brna do Prahy.

Jednotná sústava prokuratúr ešte nebola vybudovaná, ale právomoc generálneho prokurátora bola významne rozšírená tým, že mohol prijímať sťažnosti na ktoréhokoľvek prokurátora. Taktiež sa rozšírila právomoc okresných prokurátorov, najmä pri vyšetrovaní. Na rozdiel od bývalých štátnych zástupcov mohli konať výsluch, vydávať zákaz opustenia miesta pobytu bez dovolania svedkom i podozrivým, konať domové prehliadky, dávať príkazy na zatknutie, rozhodovať o vydaní zadržaných vecí, navrhnuť obnovu konania, ale tiež poučovať poškodeného a obhajovať jeho záujmy.

⁶ Bližšie pozri SKALOŠ, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica : PrF UMB, 2011, s. 73-74.

⁷ ŠTAJGR, F. – PLUNDR, O.: Organizácia justície a prokuratúry. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, s. 126.

Krajskí prokurátori fungovali väčšinou pri pojednávaní v druhej odvolacej inštancii a v prvej inštancii v prípade závažnejších trestných činov. Pre tie bol druhou inštanciou Najvyšší súd s Generálnou prokuratúrou. Podľa nariadenia ministerstva spravodlivosti z 31.7.1950 č. 117/1950 Zb. viedli krajské prokuratúry trestné registre. Register pre osoby narodené v cudzine viedla pre celú republiku krajská prokuratúra v Brne.

Prokurátorom okresným i krajským prislúchalo právo odvolať sa v prospech i neprospech obžalovaného. V prípade ich odvolania sa proti oslobodzujúcemu rozsudku bolo odložené prepustenie z väzby. Museli byť vypočutí aj pri návrhoch trestu smrti a zostali naďalej členmi komisií v nápravných ústavoch. Podľa zákona č. 323/1948 Zb. boli členmi alebo predsedami komisií pri odborných a justičných skúškach.

Vydaním sudcovského zákona č. 67/1950 Zb. nastali zmeny aj v ustanovovaní prokurátorov. Toto právo bolo dané ministrovi spravodlivosti v prípade okresných a krajských prokurátorov. Funkcia generálneho prokurátora mala charakter správneho orgánu a poverovanie prislúchalo prezidentovi republiky. Menovanie do funkcie štátneho prokurátora prislúchalo vláde. Aj keď v tejto dobe ťažisko činnosti prokuratúry spadalo do trestnoprávnej oblasti, boli vytvárané legislatívne i kádrové predpoklady preto, aby sa stala orgánom všeobecného dozoru nad zachovávaním a vykonávaním nového tzv. socialistického právneho poriadku.

Základy na to boli položené v občianskoprávnej oblasti, v ktorej boli úlohy prokuratúry rozšírené o kontrolu zákonnosti civilného rozhodovania. Občianskym súdnym poriadkom č. 142/1950 Zb. prokurátor bol oprávnený vstupovať do každého začatého občianskoprávneho konania za účelom zabezpečenia záujmu štátu alebo pracujúcich.

Týmto záujmom bol predovšetkým záujem štátu, ktorý plnil funkciu diktatúry proletariátu. Prokurátor vystupoval v konaní ako zástupca štátu a strážca zákonnosti. Mal všetky oprávnenia účastníka konania, účastníkom sa však nestal. Mohol robiť návrhy na začatie konania v prípadoch, keď to osobitné ustanovenie zákona pripúšťalo, napr. v konaní o vyhlásení za mŕtveho. Iba prokurátor bol oprávnený podať návrh na začatie konania o neplatnosť právneho úkonu, ktorý odporoval zákonu alebo dôležitému verejnemu záujmu.

Všeobecný dozor prokuratúry sa rozširoval aj do ďalších oblastí. Tak napríklad zákonom č. 99/1950 Zb. o hospodárskych zmluvách a štátnej arbitráži bol prokurátor oprávnený navrhnúť zrušenie arbitrážneho rozhodnutia, ak porušilo zákon alebo bolo v rozpore s verejným záujmom, predovšetkým so zavádzaným plánovaným hospodárstvom. Jednotlivé rozhodnutia krajských arbitrážnych komisií boli odovzdávané Generálnej prokuratúre na posúdenie. Na zaujatie potrebného stanoviska bolo prípustné pribrať vtedy ešte existujúcu finančnú prokuratúru.⁸

Vojenská prokuratúra zostáva v tomto období ešte oddelená od civilnej. Jej zmeny sa odvíjali tiež od nového trestného poriadku z roku 1950 a spočívali v trojstupňovom systéme, ktorý tvorili nižší, vyšší a najvyšší vojenský prokurátor.

IV. VZNIK A POSTAVENIE PROKURATÚRY V SOCIALISTICKOM ČESKO-SLOVENSKU

Medzníkom vo vývoji československej prokuratúry sa stal rok 1952, keď po zrušení správneho súdnictva a finančnej prokuratúry preberá prokuratúra všetky funkcie typické pre prokuratúry krajín východného bloku.⁹ Stalo sa tak na základe vydaného ústavného zákona

⁸ Bližšie pozri SKALOŠ, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica : PrF UMB, 2011, s. 252-253.

⁹ Potom, čo komunistický režim dostatočne pevne opanoval rezort justície, bol zrušený Štátny súd i Štátna prokuratúra, ktorých pôsobnosť bola prevedená na krajskú úroveň, a došlo k zriadeniu samostatnej prokuratúry nezávislej na ministrovi spravodlivosti.

č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre a zákona č. 65/1952 Zb. o prokuratúre. Týmito zákonmi bola podľa sovietskeho vzoru vytvorená prokuratúra ako samostatný, na miestnych orgánoch štátnej moci a správy a na ostatných orgánoch štátnej správy nezávislý, jednotný, centralizovaný a monokratický orgán najvyššieho dozoru nad presným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov všetkými ministerstvami a inými úradmi, súdmi, národnými výbormi, orgánmi, inštitúciami ako aj jednotlivými osobami (§ 6 zák. č. 64/ 1952 Zb.).¹⁰

Vojenské súdnictvo i prokuratúra patrili až do roku 1952 pod rezort ministerstva obrany, pričom zákonom č. 65/1952 Zb. bola vojenská prokuratúra začlenená do všeobecnej sústavy prokuratúry. Na čele vojenskej prokuratúry stál hlavný vojenský prokurátor, ktorý bol súčasne námestníkom generálneho prokurátora. Vojenská prokuratúra bola usporiadaná do troch stupňov: hlavná vojenská prokuratúra, ktorá bola súčasťou generálnej prokuratúry (najprv unitárnej, od r. 1969 federálnej), vyššie vojenské prokuratúry a obvodové (do roku 1956 nižšie) vojenské prokuratúry.

Generálny prokurátor¹¹ popri všeobecnej dozorovej pôsobnosti sa najmä staral o zisťovanie trestných činov a spravodlivé potrestanie páchatel'ov, dohliadal na výkon trestov, zúčastňoval sa konaní pred súdmi, dozeral, aby súdy správne a jednotne používali zákony, a zabezpečoval ochranu záujmov štátu a pracujúcich v konaniach vo veciach občianskoprávných (§ 2).¹²

Táto nová prestavba prokuratúry z orgánu verejnej žaloby na orgán triedny, strážiaci socialistickú zákonnosť, súvisela s potrebou viesť účinný boj proti tzv. triednemu nepriateľovi, boj za upevnenie pracovnej a štátnej disciplíny. Stala sa významným nástrojom pôsobenia na občanov s úsilím o vytvorenie „nového socialistického právneho vedomia“. Z prokuratúry sa stal jeden z najdôležitejších článkov systému štátneho mechanizmu zameraný na presadzovanie triednych záujmov štátu. Prokuratúra sa vyčlenila z rezortu spravodlivosti a stala sa samostatnou súčasťou systému štátnych orgánov. Prináležal jej všeobecný dozor nad dodržiavaním zákonnosti, avšak nemala oprávnenie zasahovať do bežnej činnosti a posudzovať účelnosť rozhodovania subjektov.

Tento, dovtedy v československom práve neexistujúci inštitút všeobecného dozoru, bol vytvorený podľa sovietskeho vzoru. Bol skoncipovaný ako pôsobnosť prokuratúr dozerať nad zachovávaním zákonnosti v administratíve, t.j. v činnosti úradov, orgánov a inštitúcií, ako aj jednotlivých úradných osôb obstarávajúcich štátnu i hospodársku správu. Na zabezpečenie tejto úlohy mala prokuratúra tieto prostriedky: protest proti rozhodnutiu alebo opatreniu, ktorým bol porušený zákon a upozornenie na nezákonnosť rozhodnutia, opatrenia alebo postupu.¹³

Pôsobnosť prokuratúry a princípy jej organizácie boli ustanovené už zákonom č. 65/1952 Zb. a ďalšími zmenami právnej úpravy sa len upresňovali a dopĺňali. Ako hlavné zásady organizácie a činnosti prokuratúry sa tradične uvádzali zásady centralizácie, jednotnosti (resp. monolitnosti) a monokracie. Princíp centralizácie stanovuje podriadenosť nižšie postavených prokuratúr vyšším prokuratúram a radových prokurátorov vedúcim prokurátorom. Z tohto princípu vyplývalo oprávnenie atrahovať vyššou prokuratúrou vec prislúchajúcu nižšej prokuratúre, a to ako ad hoc, tak všetky veci určitej kategórie. So zásadou centralizácie úzko súvisela zásada nezávislosti na miestnych orgánoch, ktorá však bola najmä vo vzťahu

¹⁰ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 387-389.

¹¹ Generálnym prokurátorom bol menovaný Václav Aleš, dovtedajší námestník generálneho prokurátora, prvorepublikový pracovník justície, člen KSČ od r. 1945, ktorý sa ako jeden zo žalobcov zúčastnil procesu s R. Slánským a spol.

¹² LATA, J.: Prokuratúra. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 855-856.

¹³ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 389-390.

k orgánom stranickým skôr iluzórna. Zásada jednotnosti znamená, že prokuratúra je navonok jednotným orgánom s jednotne stanovenými úlohami. Jej dôsledkom je zastupiteľnosť jednotlivých prokurátorov pri výkone dozoru a právo vedúceho prokurátora vykonávať oprávnenie podriadených prokurátorov, prípadne im vec odobrať a prideliť inému. Zo zásady monokracie vyplýva, že rozhoduje jedna osoba – prokurátor – a nie kolektívny orgán, pričom celú sústavu vedie jediná osoba – generálny prokurátor ČSSR.¹⁴

Účasť prokurátora v civilnom konaní súvisela s účelom, pre ktorý bola prokuratúra zriaďovaná. Pokiaľ mala vykonávať dozor nad zachovávaním všetkých právnych predpisov, teda aj predpisov, klasicky označovaných ako súkromnoprávne, musela mať možnosť ovplyvniť odstránenie nesúladu medzi stavom skutočným a stavom právnym. Vzhľadom na to, že išlo o vzťahy, o ktorých mohol rozhodovať len súd, dostala prokuratúra oprávnenie podať za občana či organizáciu žalobu na súde, a to aj proti ich vôli. Prostredníctvom tejto žaloby mal byť dohodnutý súlad medzi stavom skutočným a stavom, ktorý tu mal podľa práva byť.

Druhým spôsobom intervencie prokurátora v konaní podľa § 35 OSP bol vstup do konania. Aj keď sa tento inštitút dostal do nášho práva nepochybne cez právo ruské, ktoré sa tu inšpirovalo právom francúzskym, nejde o inštitút celkom neznámy právu západných štátov. Zatiaľ čo podanie návrhu prokurátorom podľa § 35 OSP sledovalo najmä realizáciu hmotného práva, pri vstupe do konania ide o uplatnenie funkcie strážcu zákona v súdnom konaní. Ani tu nemal prokurátor viac práv než účastníci, preto sa ani ako strážca zákona nijako nestaval nad súd. Aj tu bolo označenie „strážca zákona“ výrazom skutočnosti, že prokurátor v konaní neuplatňoval, na rozdiel od účastníkov, iné záujmy, než záujem štátu na dodržiavaní zákona v civilnom konaní.¹⁵

V. PROKURATÚRA PO KRITIKE KULTU OSOBNOSTI

Potom, čo boli podľa sovietskeho vzoru v roku 1956 „odhalené“ (iba pred úzkym straníckym vedením) zločiny z obdobia stalinizmu, sa v nadväznosti na to konala celoštátna konferencia KSČ, ktorá sa zaoberala rezortmi vnútra, justície a prokuratúry. Hlavným vytýčeným cieľom malo byť upevnenie socialistickej zákonnosti najmä prostredníctvom skvalitnenia prokurátorského dozoru, prehĺbenie práva obhajoby a zabezpečenie objektívnosti trestného konania. Najmä v snahe obmedziť nekontrolovateľnosť ŠtB v prípravnom konaní, bola vyslovená požiadavka, aby prípravné konanie vykonávali „vyšetrujúci sudcovia v rezorte prokuratúry“. V nadväznosti na stranícku konferenciu bol jednak prijatý nový trestný poriadok a rovnako nový zákon o prokuratúre č. 65/1956 Zb.¹⁶

Zákon o prokuratúre č. 65/1956 Zb. venoval veľkú pozornosť predovšetkým problematike dozoru v činnosti československej prokuratúry a kládol dôraz na inštitút všeobecného dozoru. Zakotvil mnoho ďalších funkcií dozoru prokuratúry v súvislosti so stíhaním páchatel'ov trestných činov, aj v súvislosti s prípravným konaním a súdnym trestným konaním. Ďalej boli rozšírené prostriedky a metódy dozoru spojené s výkonom väzby, výkonom trestu odňatia slobody, ochranného liečenia a ochrannej výchovy. Rozšírené boli tiež prostriedky a metódy

¹⁴ LATA, J.: Prokuratura. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 878.

¹⁵ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 394-397.

¹⁶ Ďalším následkom bola zmena v osobe generálneho prokurátora. V. Aleš sa stal riaditeľom Právnického ústavu MS a jeho nástupcom sa stal prof. Jan Bartuška, prvorepublikový sudca, po roku 1945 člen KSČ a profesor na Vysoké škole politickej, ktorá sa začiatkom 50. rokov zlúčila s Právnickou fakultou UK, pričom prof. Bartuška sa stal dekanom.

všeobecného dozoru.¹⁷ Sústavnému dozoru prináležali prokurátorské previerky, účasť na zasadnutiach národných výborov a iných štátnych orgánov i hospodárskych a iných organizácií a preskúmanie konkrétnych rozhodnutí. Novým, veľmi významným prvkom všeobecného dozoru sa stalo oprávnenie prokurátorov preskúmať zákonnosť všeobecne záväzných nariadení národných výborov (vydaných podľa § 13 zák. č. 13/1954 Zb. o národných výboroch) a všeobecne záväzných právnych predpisov, vydaných ministerstvami a inými úradmi. Okrem toho sa prokurátor zaoberal podnetmi a sťažnosťami pracujúcich a mal právo sám dávať podnety na previerky a revízie, aby bolo zistené, či nedošlo k porušeniu zákonnosti.

Podľa sovietskeho vzoru bol zavedený inštitút vyšetrovateľov prokuratúry, ktorí mali plniť rolu konferenciou KSČ požadovaných vyšetrojúcich sudcov, museli spĺňať rovnaké kvalifikačné predpoklady ako prokurátori, vrátane právnického vzdelania.¹⁸ Mali byť ustanovení pri jednotlivých prokuratúrach, a to na všetkých stupňoch, pričom prokurátori sa mohli rozhodnúť, či vyšetrovanie bude konať vyšetrovateľ ZNB alebo prokuratúry. Fakticky sa však príliš nepresadili, zrejme pre odbor ministerstva vnútra, ktoré v tomto ohľade nezneslo konkurenciu. Z teritoriálneho hľadiska sa sústava orgánov prokuratúry nezmenila. Bola však rozšírená o oblastné a obvodné dopravné prokuratúry.

VI. PROKURATÚRA PO PRIJATÍ ÚSTAVY Z ROKU 1960

Socialistickou ústavou (ústavný zákon č. 100/1960 Zb.; ôsma hlava, čl. 104-106) bolo stanovené, že generálny prokurátor (a tým celá prokuratúra) je zodpovedný Národnému zhromaždeniu (dovtedy zodpovedal vláde), čím došlo k definitívnemu osamostatneniu prokuratúry od moci výkonnej a bolo zdôraznené jej špecifické postavenie v sústave štátnych orgánov, niekedy sa dokonca hovorilo o štvrtej moci v štáte. Vzhľadom na vedúcu rolu KSČ, zakotvenú v čl. 4 ústavy, bol však reálny dosah tejto iste teoreticky zaujímavej zmeny minimálny. Generálneho prokurátora aj naďalej menoval a odvolával prezident republiky. Hoci bol postavený na úroveň ostatných ústavných činiteľov¹⁹, neprislúchala mu však zákonodarná iniciatíva.

Významnejšou praktickou zmenou bolo nové územné členenie štátu vykonané zákonom č. 36/1960 Zb., ktorý zmenšil počet krajov a okresov a v nadväznosti na to sa rovnako redukoval počet okresných i krajských súdov a prokuratúr.

Nový občiansky súdny poriadok (č. 99/1963 Zb.) novo upravil účasť prokurátora v občianskom súdnom konaní. Všetky tieto zmeny však reflektoval nový zákon o prokuratúre č. 60/1965 Zb. Oproti zákonu č. 65/1956 Zb. nepriniesol zásadné zmeny, len detailnejšie upravil úseky dozoru prokuratúry, prostriedky dozoru, ako aj organizáciu prokuratúry.²⁰

K prijatiu nového zákona č. 60/1965 Zb. o prokuratúre bolo prikrôčené v dobe, keď nadobudli účinnosť nové zákony z oblasti súdnictva, štátneho notárstva, a ďalšie zákony, ktoré mali vplyv na uplatňovanie najmä všeobecného dozoru prokuratúry, napríklad zákon o hospodárskej arbitráži, o ľudovej kontrole a ďalšie. Podľa tohto zákona boli vymedzené hlavné okruhy pôsobnosti prokuratúry a zakotvené metódy jej činnosti. Prokuratúra vykonávala jednotný prokurátorský dozor, ktorého integrálnymi zložkami boli všeobecný dozor, trestné stíhanie osôb a dozor nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom trestnom

¹⁷ V rámci všeobecného dozoru popri detailnejšej úprave protestu zaviedol rovnako inštitút upozornenia, ktorým prokurátor upozorňoval orgány na porušenie zákonov, pričom dotýčaný orgán musel upozornenie prerokovať a urobiť opatrenia na odstránenie porušovania zákonov, ako aj príčin, ktoré k nemu viedli (§ 13 ods. 2 zák. č. 65/1956 Zb. o prokuratúre).

¹⁸ Táto podmienka sa však (na rozdiel od prokurátora) nevyžadovala.

¹⁹ Generálny prokurátor sa stal vrchným orgánom prokuratúry a jedným z najvyšších orgánov štátneho mechanizmu. Nebol už podriadený vláde a mohol sa zúčastniť rokovania vlády s poradným hlasom.

²⁰ LATA, J.: Prokuratúra. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.(ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 868.

konaní, dozor nad zákonnosťou postu a rozhodovanie súdov a štátnych notárstiev, účasť v konaní pred súdmi a notárstvami a dozor nad zachovávaním zákonnosti v miestach, kde sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie a ochranná výchova. Prokuratúra prostredníctvom svojich vyšetrovateľov zabezpečovala vyšetrowanie trestných činov podľa ustanovení trestného poriadku.

Z hľadiska organizácie viedlo vydanie zákona č. 60/1965 Zb. k zjednodušeniu sústavy orgánov prokuratúry, predovšetkým v súlade so zjednotením administratívno-teritoriálneho usporiadania ČSSR. Prokuratúra sa podľa zákona členila na generálnu prokuratúru, ktorej súčasťou bola hlavná vojenská prokuratúra, krajské prokuratúry a mestskú prokuratúru v Prahe, vyššie vojenské prokuratúry, okresné prokuratúry a vojenské obvodové prokuratúry. Sídla prokuratúr sa zhodovali so sídlami zodpovedajúcich národných výborov. Organizácia a členenie vojenskej zložky prokuratúry boli prispôsobené potrebám obrany štátu. Zákon priamo zakotvil, že generálny prokurátor je ústredný orgán postavený na úroveň ministrov. Menuje a odvoláva ho prezident a zodpovedá najvyššiemu zastupiteľskému zboru, ktorým bolo v tej dobe Národné zhromaždenie.²¹

VII. PROKURATÚRA S ĽUDSKOU TVÁROU

Pražská jar významne zasiahla aj prokuratúru. V apríli 1968 bol menovaný nový generálny prokurátor Miloš Čeřovský, dovtedajší advokát v Prahe, ktorý do kľúčových pozícií na generálnej prokuratúre menoval ďalších advokátov. K personálnym zmenám došlo nielen na vedúcich miestach generálnej prokuratúry, ale bola odvolaná viac ako polovica krajských prokurátorov, a to často aj pre ich úplnú nekompetentnosť.

Jednou z hlavných úloh nového vedenia bola účasť prokuratúry na súdnych rehabilitáciách podľa zákona č. 82/1968 Zb. a odhaľovanie nezákonných procesov z 50. rokov. Následne mali byť vyvodzované personálne dôsledky voči osobám zodpovedným za tieto nezákonnosti a za týmto účelom boli na generálnej prokuratúre i krajských prokuratúrach zriadené previerkové komisie. Vykonávanie personálnych zmien však bolo pomerne komplikované, lebo prokurátora bolo síce možné odvolať z vedúcej pozície, ale zbaviť ho samotnej funkcie prokurátora bolo možné len na základe kárneho konania, ktoré bývalo zdĺhavé. Reformované vedenie prokuratúry navyše malo len krátku dobu pre presadenie svojich zámerov, po augustovej okupácii Československa bolo zrejmé, že „experiment“ v dohľadnej dobe skončí, čo vedeniu zväzovalo ruky.

Reformisti sa preto aspoň snažili zdokumentovať justičné zločiny z prelomu 40. a 50. rokov, ako aj ďalšie nezákonnosti na úseku prokuratúry, a tieto zverejniť. Za týmto účelom boli vo februári 1969 zriadené pri generálnej prokuratúre dve dokumentačné komisie (pre ČSR a SSR), pričom česká komisia sa podľa svojho predsedu neformálne nazývala Bayerova komisia. Značný význam pri objasňovaní činnosti Štátnej prokuratúry mal nález tzv. Klosovoho archívu.²²

Zákonom o súdnych rehabilitáciách bol vykonaný vážny zásah do oprávnení generálneho prokurátora podávať sťažnosť pre porušenie zákona. Zatiaľ čo skoršia právna úprava koncipovala toto oprávnenie ako fakultatívne, zákon o súdnych rehabilitáciách prikazoval túto činnosť ako obligatórnu. V rámci demokratizačných snáh sa rozvinula aj diskusia o náplni činnosti prokuratúry. Prokuratúra nemala byť naďalej orgánom všeobecného dozoru nad zachovávaním zákonnosti a mala sa premeniť v orgán pôsobiaci v trestnom konaní pred súdom ako žalobca. Mala byť pozbavená právomoci rozhodovať vo veciach väzobných,

²¹ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 391.

²² Karel Klos (1909-1982), námestník ministra spravodlivosti, jeden z hlavných tvorcov a režiséroov procesov z 50. rokov. Bol tiež jedným z tých, kto stanovoval pre obžalovaných tresty.

prevádzať vyšetrovanie a vykonávať dozor nad činnosťou súdu. Na vyšetrovanie mal byť vytvorený inštitút vyšetrojúceho sudcu v rezorte ministerstva spravodlivosti. Uvažovalo sa tiež o zriadení samostatnej sústavy vyšetrovacích orgánov na čele s ústavným činiteľom. Prokuratúra mala plniť funkciu bývalej finančnej prokuratúry, t.j. zastupovať záujmy štátu v civilnom súdnom konaní. Následná normalizácia však zabránila realizácii týchto navrhovaných zmien a vrátila vývoj prokuratúry k pôvodnému socialistickému modelu.²³

VIII. DÔSLEDKY FEDERALIZÁCIE

Federalizácia štátu si vynútila organizačné prispôsobenie sústavy orgánov prokuratúry tým, že bola deklarovaná existencia dvoch samostatných subjektov – Českej republiky a Slovenskej republiky, ktoré sa dobrovoľne spojili do federatívneho zväzku. Z toho vyplynulo vytvorenie troch relatívne samostatných sústav štátneho mechanizmu vo všetkých oblastiach štátnej správy a tým aj v oblasti činnosti prokuratúry.

Ústavný zákon o československej federácii (č. 143/1968 Zb.) neriešil sám otázku organizačných zmien československej prokuratúry. Tá bola vyriešená až ústavným zákonom č. 155/1969 Zb., ktorým sa zmenila a doplnila ôsma hlava ústavy ČSSR. Z ustanovení vyššie uvedeného zákona vyplývalo, že bola vytvorená sústava, ktorú tvorila Generálna prokuratúra ČSSR, Generálna prokuratúra ČSR, Generálna prokuratúra SSR a nižšie články. Generálnych prokurátorov republík menovalo a odvolávalo predsedníctvo národnej rady príslušnej republiky, a to na návrh generálneho prokurátora ČSSR. Republikoví generálni prokurátori boli zodpovední príslušnej národnej rade. Generálnemu prokurátorovi ČSSR neboli podriadené všetky orgány inak jednotnej prokuratúry, ale len:

- a) orgány Generálnej prokuratúry ČSSR, ktorej súčasťou je hlavná vojenská prokuratúra,
- b) orgány vyšších vojenských prokuratúr a vojenských obvodových prokuratúr,
- c) generálni prokurátori republík, pokiaľ vykonávajú dozor nad vykonávaním a zachovávaním právnych predpisov, vydaných orgánmi federácie.

Orgány prokuratúry v republikách, t.j. orgány generálnych prokuratúr republiky, krajské a okresné prokuratúry sú v celom rozsahu podriadené generálnemu prokurátorovi republík. Generálni prokurátori republík nie sú generálnemu prokurátorovi ČSSR podriadení pri výkone dozoru vo veciach upravených zákonmi príslušnej národnej rady, nariadeniami vlády republiky, ministerstiev a jednotlivých národných výborov. Z toho vyplýva aj zodpovednosť jednotlivých orgánov. Generálny prokurátor je zodpovedný Federálnemu zhromaždeniu, zatiaľ čo generálni prokurátori republík sú zodpovední národným radám.

Jednota celého československého právneho poriadku a potreba jeho jednotného výkladu a používanie všetkými orgánmi, organizáciami i občanmi si vynútili výnimku z úpravy podriadenosti v systéme prokuratúry. Túto výnimku pripúšťa ustanovenie čl. 106 ods. 2 ústavy a podrobnejšie vymedzuje zákon o prokuratúre (§ 1 ods. 4), a to dvoma prípadmi: ak hrozilo nebezpečenstvo z omeškania alebo ak bol generálny prokurátor nečinný. Ani v týchto prípadoch však nenastáva automatická podriadenosť okresného, krajského prokurátora voči generálnemu prokurátorovi ČSSR, ale vyžaduje sa splnenie ďalších dvoch podmienok, t.j. aby išlo o plnenie úloh v naliehavom záujme ČSSR a aby sám generálny prokurátor ČSSR splnenie takej úlohy uložil.²⁴

V roku 1970 došlo k reálnemu ustanoveniu republikových generálnych prokuratúr, pričom Generálna prokuratúra SSR vznikla transformáciou sekretariátu námestníka generálneho

²³ SKALOŠ, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica : PrF UMB, 2011, s. 256-257.

²⁴ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 391-392.

prokurátora pre Slovensko sídliaaceho v Bratislave. Táto funkcia bola zriadená už zákonom č. 65/1956 Zb.

Mocenské ťažisko prokuratúry sa tak prenieslo z federálnej generálnej prokuratúry na republikové generálne prokuratúry. Z federálnej úrovne zrejme boli tendencie tento stav zmeniť, pričom prokurátor Generálnej prokuratúry ČSSR J. Procházka v článku z roku 1987 navrhol zmenu zákona v tom smere, že generálnemu prokurátorovi ČSSR sú pri výkone dozoru podriadení všetci prokurátori, pričom prokuratúry v republikách riadi zásadne prostredníctvom generálnych prokurátorov republík.

K výraznejším právnym zmenám upravujúcim postavenie prokuratúry potom až do novembra 1989 nedošlo.²⁵

IX. PROKURATÚRA V DOBE NORMALIZÁCIE

Podľa zákona č. 60/1965 Zb. mohol byť prokurátorom menovaný absolvent právnickej fakulty starší ako 24 rokov, ktorý absolvoval dvojročnú čakaťelskú prax a zložil záverečnú skúšku, pričom posledné dve podmienky mohol generálny prokurátor odpustiť, čo sa v praxi tiež dialo a čakaťelská doba bola často skracovaná.

V roku 1969 novým generálnym prokurátorom bol menovaný Ján Feješ, ktorý sa osvedčil už pri Štátnej prokuratúre ako vedúci jej pobočky v Bratislave. Bol osobným priateľom G. Husáka, ktorému pomohol pri jeho rehabilitácii začiatkom 60. rokov.

Pôsobnosť prokuratúry významne upravil zákon č. 58/1969 Zb. o zodpovednosti za škodu, spôsobenú rozhodnutím orgánu štátu alebo jeho nesprávnym úradným postupom. Do právomoci prokurátora významne zasiahol aj tzv. pendrekový zákon (resp. zákonné opatrenie) č. 99/1969 Zb. o niektorých prechodných opatreniach potrebných na upevnenie verejného poriadku, a to tým, že sa o priestupkoch podľa § 1 a o trestných činoch uvedených v § 3 tohto zákonného opatrenia nekonalo prípravné konanie a trestné konanie pred súdom bolo začaté nie na základe obžaloby podanej prokurátorom, ale na základe trestného oznámenia orgánu ZNB; v týchto prípadoch teda prokurátor nemohol ani vykonávať dozor nad postupom ZNB. Z tejto úpravy je zjavná nedôvera začínajúceho normalizačného režimu k vtedajšej prokuratúre, avšak táto bola platná iba do konca roku 1969.

Podrobnejšie rozpracovanie organizačných a funkčných otázok, súvisiacich s prokuratúrou, priniesol zákon č. 147/1969 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 60/1965 Zb. o prokuratúre. S ohľadom na roztrieštenosť vtedajšej právnej úpravy bolo úplné znenie zákona o prokuratúre publikované pod číslom 20/1970 Zb. Táto právna úprava, ktorá iba s nepodstatnými zmenami platila do prijatia zákona č. 168/1990 Zb., vychádzala z toho, že tzv. socialistická prokuratúra bola orgánom, ktorého činnosť bola zameraná na ochranu záujmov vládnucej triedy. Svoju úlohu realizovala výkonom prokurátorského dozoru nad zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov štátnymi orgánmi, súdmi, hospodárskymi organizáciami a občanmi. Zistené nedostatky prokuratúra odstraňovala svojimi špecifickými prostriedkami: protestom a upozornením. Prokurátorsky dozor bol naďalej chápaný ako činnosť, ktorá zahrňovala všeobecný dozor, trestné stížanie osôb a dozor nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom trestnom konaní, súdny dozor a dozor nad zachovávaním zákonnosti v miestach, kde sa vykonávala väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie a ochranná výchova.²⁶

²⁵ LATA, J.: Prokuratura. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 876.

²⁶ VLČEK, E.: Vývoj prokuratúry v letech 1945-1990. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Karolinum, 2004, s. 392.

X. ZÁVER

Pri zhodnotení roly prokuratúry v komunistickom režime je potrebné zdôrazniť, že nie všetky princípy organizácie činnosti prokuratúry, ani rozsah jej pôsobnosti, boli unikátnym prejavom prokuratúry „leninského typu“, tak ako to bolo oficiálne proklamované. Zásady podriadenosti, centralizmu a monokracie platili aj v predfebruárovom štátnom zastupiteľstve a platia aj dnes vo väčšine európskych štátov.

Rovnako tiež nie je výlučným znakom komunistickej prokuratúry, že táto bola samostatnou súčasťou štátnej moci, pričom však organizačné zakotvenie prokuratúry nebolo z hľadiska jej zneužívateľnosti podstatné. Problematickejšie je vymedzenie vecnej pôsobnosti prokuratúry. Všeobecný dozor síce mohol čiastočne (nikdy však nie celkom dostatočne) nahradzovať správne súdnictvo či úlohy zverené ombudsmanovi, avšak v modernom demokratickom režime nemá miesto. Skutočnosť, že všeobecný dozor nikdy efektívne nefungoval, komunistický režim nepriamo priznával svojim nezaujmom o tento úsek prejavujúci sa jeho nedostatočným personálnym obsadením, pričom kontrolu spoločnosti realizoval inými inštitučnými formami.

Z podobne paternalistického chápania spoločnosti vychádzala koncepcia občiansko-súdneho dozoru, v rámci ktorého mohol prokurátor vstúpiť či iniciovať takmer akékoľvek civilné konanie, avšak ani tu praktický výkon vstupového oprávnenia nezodpovedal jeho univerzálnemu chápaniu, ale obmedzoval sa predovšetkým na regresné nároky podnikov voči zamestnancom.

Popri boji s klasickou kriminalitou bola prokuratúra komunistickým režimom zneužívaná na postih odporcov režimu a túto úlohu plnila viacmenej poslušne spolu s ďalšími orgánmi činnými v trestnom konaní, t.j. s políciou (resp. ZNB) a súdmi. Nemožno však prehliadnúť, že perzekúciu svojich odporcov komunistický režim realizoval aj mimo trestného konania za využitia ďalších inštitúcií (národné výbory, civilné súdy a pod.).

V decembri 1989 bol vypustený čl. IV. Ústavy o vedúcej úlohe strany, čo malo pre ďalšiu činnosť prokuratúry zásadný význam, lebo prestalo fungovať mocenské centrum totalitného štátu. Aj v bezprostredne porevolučnom období však zostali v platnosti príslušné časti Ústavy a zákon č. 60/1965 Zb. o prokuratúre v znení neskorších predpisov. Až v máji 1990 bola pod č. 168/1990 Zb. prijatá jeho novela, ktorá v reakcii na zrušenie článku IV. Ústavy ČSSR o vedúcej úlohe strany zmenila znenie zákona a obmedzila dozor prokuratúry nad zákonnosťou postupu a rozhodovania súdov a štátnych notárstiev. Ustanovenia o všeobecnom dozore zostali zatiaľ v platnosti. Prokuratúra mohla stále viac presadzovať a chrániť záujmy nielen určitého štátneho zriadenia, resp. jeho politických špičiek, ale záujmy štátu ako celku (podľa § 2 zákona č. 168/1990 Zb. prokuratúra chráni tiež štát a jeho ústavné zriadenie). Otvoril sa tak priestor pre pôsobenie prokuratúry ako skutočného všeobecného strážcu zákonnosti. K zásadnému prelomu však došlo až prijatím novej Ústavy SR a zákona o prokuratúre.

Napriek všetkým dobovým problémom sa rodila nová koncepcia prokuratúry. V ponovembrovom období sa celkom jasne ukázalo, že nemožno prevziať dovtedajšiu právnu úpravu, aj keď sa zmenili a zdemokratizovali spoločenské pomery. Na druhej strane bolo zrejmé, že nemožno ani nadviazať na predchádzajúcu úpravu z tridsiatych rokov, lebo sa zásadne zmenili spoločenské vzťahy i funkcia štátu v nich. Taktiež nebolo celkom možné prijať ani zahraničnú úpravu, lebo nebolo možné ignorovať špecifické podmienky, ktoré sa u nás za posledných štyridsať rokov vytvorili.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

prokuratúra, vývoj prokuratúry, Československo, prokurátor

KEY WORDS

the prosecutor`s office, the evolution of the public prosecutor`s office, Czechoslovakia, the prosecutor

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BEŇA, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB, 2001. 392 s. ISBN 80-8055-473-3
2. BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 1012 s. ISBN 978-80-210-4844-7
3. ČIČ, M. a kol.: Československý socialistický štát a právo : Vznik a rozvoj. Bratislava : Veda, 1987. 559 s. ISBN neuvedené
4. GRONSKÝ, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. (1945-1960). Praha : Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 80-246-1210-0
5. GRONSKÝ, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. (1960-1989). Praha : Karolinum, 2007. 448 s. ISBN 978-80-246-1285-0
6. FLEGL, V.: Československá justice a prokuratura. Praha : Ústav státní správy, 1979. 251 s. ISBN neuvedené
7. KIESEWETTER, Z.: Ochrana socialistickej spoločnosti a československá prokuratúra. 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1979. 108 s. ISBN neuvedené
8. KOVÁČ, D. a kol.: Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí. Praha : Fortuna Print, 1999. 608 s. ISBN 80-88980-08-9
9. KUČHTA, J. – SCHELLE, K.: Státní zastupitelství. Zlín : Živa, 1994. 235 s. ISBN 80-901745-3-1
10. KUČHTA, J. – SCHELLE, K.: Historie a současnost státního zastupitelství. Brno : Masarykova univerzita, 1994. 348 s. ISBN 80-210-1044-4
11. KUKLÍK, J. a kol.: Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989. Praha : Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6
12. MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha : Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 80-246-0863-4
13. OGURČÁK, Š.: Organizácia justície a prokuratúry. Košice : PrF UPJŠ, 1990. 160 s. ISBN 80-7097-074-X
14. PLUNDR, O. – HLAVSA, P.: Organizace justice a prokuratury. 5. podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha : Panorama, 1987. 259 s. ISBN neuvedené
15. SKALOŠ, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica : PrF UMB, 2011. 428 s. ISBN 978-80-557-0156-1
16. SOUKUP, L.: Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990. Praha : Karolinum, 2002. 418 s. ISBN 978-246-0217-2
17. ŠTAJGR, F. – PLUNDR, O.: Organizácia justície a prokuratúry. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956. 226 s. ISBN neuvedené
18. VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: Československé právné dejiny. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8
19. VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava-Přívoz : Key Publishing, 2007. 457 s. ISBN 978-80-87071-43-4

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

Odborný asistent, Katedra teórie a dejín štátu a práva

Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

Tel.: 048 4463 152

E-mail: martin.skalos@umb.sk